

виникнення і розбудова численних підземних багатоярусних міст зі специфічними комунікаціями та інфраструктурою (можливо більш економічних, ніж сьогодні). Старі підземні міста можуть бути «осучаснені» і перетворені в туристичні центри. Тобто, можна говорити про «повернення» людини до давньої культури підземних міст – але вже на рівні можливостей сучасної науки, техніки та технологій з належним правовим забезпеченням за допомогою норм підземного законодавства – системою нормативно-правових актів у сфері підземних відносин.

УДК 349.6

***ГЕТЬМАН** Анатолій Павлович
доктор юридичних наук, професор,
дійсний член (академік) НАПрН України,
проректор з наукової роботи,
Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого
ЗУЄВ Віталій Анатолійович,
кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедру,
Університет митної справи та фінансів*

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГО-ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВОПОРЯДКУ В СФЕРІ ПОВОДЖЕННЯ З ВІДХОДАМИ

Даючи характеристику політиці в сфері поводження з відходами не можливо не зупинитись на її меті, яка вочевидь виходить за межі основної для екологічної політики тріади – охорона навколишнього природного середовища, раціональне використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки. У зв'язку із цим доцільно згадати достатньо позитивний і прогресивний досвід пов'язаний із законодавчим запровадженням у статті 5 Господарського кодексу такої категорії як «правовий господарський порядок» (або «господарський правопорядок»), яка на думку законодавця визначає межі діяльності суб'єктів та інших учасників відносин у сфері господарювання.

Досліджуючи сутність громадського господарського порядку Г.Л. Знаменський наголошував на тому, що він покликаний опосередкувати

взаємодію приватних та суспільних інтересів в сфері господарської діяльності, а його основним джерелом є той особливий характер взаємодії суспільства держави та права, який обумовлений потребами розвитку економіки. Зважаючи на це він визначав громадський господарський порядок як засновану на законодавстві та реальних інтересах суспільства систему правових економічних засобів, спрямовану на забезпечення стабільності та ефективності господарювання, задоволення та захист інтересів господарюючих суб'єктів [1, с.334 - 335].

На думку інших дослідників господарський правопорядок доцільно розглядати як правовий стан, який характеризується упорядкованістю суспільних відносин у сфері господарювання, що є результатом панування в країні законності та відображається у правомірній поведінці учасників правовідносин, які виникають з приводу реалізації норм, що регулюють господарську діяльність [2, с.74 - 75].

На значне розширення кола можливостей використання різноманітних засобів забезпечення господарського правопорядку вказує і В.С. Мілаш яка обґрунтовано доводить, що за умов ринкової економіки він не може забезпечуватись виключно за допомогою юридичних норм, які об'єктивно не спроможні врахувати всі аспекти доволі складних господарських відносин й своєчасно адекватно відреагувати на зміни та трансформації господарського обороту. Отже, господарський правопорядок має забезпечуватися через як публічно-правові, так і приватно-правові засади, співвідношення часток яких під час упорядкування господарських відносин на конкретному ринковому сегменті (ринку товарів, робіт і послуг) зумовлюється реальним рівнем розвитку його інфраструктури та ступенем концентрації публічних інтересів, що мають бути реалізовані в його межах [3].

Слід відмітити, що в літературі обґрунтовуються шляхи подальшої як внутрішньо-галузевої, так і міжгалузевої диференціації категорії правопорядок. При цьому правопорядок розглядається як є невід'ємна частина будь-якої правової системи та суспільних відносин, що в ній склалися. Правовідносини в

конкретній правовій сім'ї визначають досягнення певних життєвих інтересів і потреб людей щодо них, а також саме юридичні відносини. У цілому правовідносини визначають правопорядок, в тому числі й господарчий. Правопорядок у кожному суспільстві набуває особливостей і рис, які характеризують кожен з них як відмінний від інших, самобутній і відносно самостійний. Відтак кожен різновид правопорядку може позначатись власною назвою, конкретизуватись щодо різних просторових темпоральних чи інших характеристик [4, с.193].

Цілком логічним є те, що складний об'єкт правовідносин в сфері поводження з відходами, а також мультигалузєва приналежність правових норм, що їх регулюють відчують значний методологічний вплив існуючої концепції господарського правопорядку. При цьому слід наголосити, що категорія «екологічний правопорядок» в національній еколого-правовій науці залишається фактично не розробленою, хоча вона достатньо активно використовується, наприклад, дослідниками в інших сферах юридичного наукового пізнання. Так, навіть в монографії О.М. Шуміла «Екологічний правопорядок: інституційні складові (відповідно до Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища»)» аналізуються механізми забезпечення такого правопорядку, його елементи, але не розкривається його зміст [5]. Зважаючи на це, з метою обґрунтування застосування цієї категорії, існує об'єктивна необхідність повернення до витоків – теорії права, в межах якої і еволюціонувало поняття правопорядок.

В теорії права достатньо тривалий час домінує сприйняття правопорядку як продовження законності, хоча дослідники й постійно наголошують на їх відмінностях. Разом з тим, доцільним буде привести точку зору А.М. Васильєва, який, досліджуючи категорії теорії права, наголошував, що правопорядок, мабуть, можна було б вважати результатом реалізації законності, якби сама законність розумілася як сукупність законів. Але автори справедливо вважають законодавство передумовою законності, а саму законність розглядають як принцип, що вимагає дотримання законів. Однак правопорядок

не може скластися як наслідок одного лише принципу, навіть основоположного [6, с.180].

На необхідності більш широкого сприйняття цієї категорії звертає увагу й А.Ф. Крижанівський відмічаючи, що право без правопорядку немає реального втілення у життя людей, а правопорядок без права немислимий, бо якщо у якомусь випадку порядок без права і може бути забезпечений, то це вже буде не правопорядок, а якийсь інший порядок. У певному сенсі правопорядок є складовою права – і як втілення правових нормативів у практику суспільних відносин, і як досягнення мети права – забезпечення свободи і справедливості як підґрунтя впорядкованості, надійності та безпеки існування особи і суспільства [7, с.18]. При цьому він обґрунтовує, що вироблення нової теорії правового порядку визначається тим, що сучасне суспільство шукає відповіді на виклики епохи постмодерну, яка привнесла у нинішнє існування людства неусталеність і непрогнозованість. Для правової сфери це означає зміну координат правового впливу через відхід від домінування нормативно-регулятивної і ствердження нормативно-ціннісно-координаційної парадигми. Правопорядок стає більш вразливим, залежним від різноманітних факторів і чинників, також має бути осмисленим в контексті наявних і майбутніх трансформацій [8, с.40].

Слід відмітити, що правопорядок розглядається як стан реалізації суб'єктивних прав і виконання юридичних обов'язків усіма учасниками правовідносин, рівень якого залежить від діяльності владних і суспільних інституцій (насамперед правоохоронних), колективів підприємств, установ, організацій та їх адміністрацій, побудованих на принципах верховенства права, пріоритету прав і свобод людини та громадянина, а також неухильному дотриманні приписів законів держави. Крім того, як об'єкт правоохоронної діяльності правопорядок – це система унормованих правом правил поведінки учасників правовідносин у різноманітних галузях життєдіяльності суспільства, забезпечення дотримання яких покладено на органи публічної влади під загрозою відповідальності за їх порушення [9, с.120].

Таким чином, концепція розширеного сприйняття правопорядку, акцентування на його ціннісних, соціальних та спрямованих на досягнення цілі правового регулювання аспектах, справедливо визначено як основну мету правового регулювання та знайшла своє відображення в господарському праві. На відміну від господарсько-правової науки екологічна продовжує оперувати категорією-принципом законність, а основною метою правового регулювання визначає ті, напрацьовані в ході її еволюції та відображені у законодавстві, елементи, що створюють її зміст: охорона довкілля, раціональне використання природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки. Слід відмітити, що виділення цих елементів є дещо штучним, здійснювалось з урахуванням особливостей розвитку науки та законодавства в цій сфері, диференціації правових норм. Однак по суті вони розглядаються як одне ціле, створюючи, образно кажучи, одну геометричну фігуру – трикутник, де відсутність однієї з сторін перетворює її в якісно інший стан. Такий поділ породжує наукові дискусії щодо місця екологічного права в системі юридичних наук, його внутрішньої системи та співвідношення її структурних елементів, слугує базисом для безпідставних намагань штучного виокремлення інститутів та галузей права, підміни екологічних пріоритетів економічними тощо.

Отже формування комплексної узагальнюючої мети екологічної політики, основною цивілізованою формою втілення якої є законодавство, потребує повернення до аналізу основних підходів та суттєвих складових поняття «екологічний правопорядок». Природно ця багатоаспектна проблема ще повинна стати об'єктом окремих фундаментальних досліджень, разом з тим, окремі вихідні позиції можуть бути визначені вже зараз.

Так, В.В. Шеховцов в підручнику «Екологічне право» розкриваючи особливості юридичної відповідальності в екологічному законодавстві зазначає, що у теоретичній літературі для комплексної характеристики об'єкта екологічного правопорушення використовується ще поняття екологічний правопорядок, яке на його думку органічно вбирає у себе суспільні відносини, що виникають в екологічній сфері у процесі реалізації права власності на

природні об'єкти, здійснення природокористування, охорони довкілля та забезпечення екологічної безпеки [10, с.155]. В такий спосіб він підкреслює органічну єдність та цілісність цього поняття з основною метою правового регулювання.

Н.М. Нестеренко, розглядаючи адміністративно-правові засади реалізації екологічної функції держави, дійшла висновку про те, що «екологічний правопорядок» представляє собою стан урегульованості природоохоронних та природно ресурсних суспільних відносин правом, що характеризується реальним рівнем дотримання законності, забезпечення та реалізації суб'єктивних прав, дотримання юридичних обов'язків усіма громадянами, органами та організаціями в галузі охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання природних ресурсів і забезпечення екологічної безпеки [11, с.7].

Дослідниками міжнародного права, наприклад, міжнародний екологічний правопорядок визначається як система правовідносин, що складаються у відповідності до норм міжнародного права, покликана сприяти раціональному використанню природних ресурсів та забезпеченню сприятливого навколишнього середовища для життя теперішнього і майбутніх поколінь [12, с. 280].

Таким чином, можна констатувати, що сприйняття екологічного правопорядку в цілому відповідає теоретичним засадам розробленим в межах теорії права та господарського права, але має специфічну мету досягнення ефективного правового регулювання екологічних відносин з метою реалізації екологічної політики.

Отже підсумовуючи вищевикладене, достатньо впевнено можна стверджувати, що наразі існують всі передумови щодо визначення як основної мети національної політики в сфері поводження з відходами забезпечення еколого-господарського правопорядку в цій сфері. При цьому, з метою уніфікації наукових поглядів та гармонізації законодавчих підходів, еколого-господарський правопорядок в сфері поводження з відходами можна визначити

як стан регулювання правових відносин, спрямований на формування параметрів господарської діяльності пов'язаної запобіганням утворенням відходів, їх збиранням, перевезенням, сортуванням, зберіганням, обробленням, переробленням, утилізацією, видаленням, знешкодженням і захороненням з метою забезпечення дотримання усіма суб'єктами вимог екологічної безпеки, збереження природних та інших ресурсів, їх повернення до господарського обігу, а також забезпечення прав громадян та споживачів в цій сфері.

Список використаної літератури:

1. Знаменский Г. Л. Новое хозяйственное право. Избранные труды : сб. науч. трудов / Г. Л. Знаменский. – К. – Юринком Интер, 2012. – 488 с.
2. Попов Г. Забезпечення органами прокуратури України законності у сфері господарських правовідносин / Г. Попов, О. Гафинець // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2013. - № 2. – С. 74 – 79.
3. Мілаш В. Договірні засади правопорядку у сфері господарювання / В. Мілаш // Юридичний вісник. – 2014. - № 1. – С. 66 – 73.
4. Василенко М. Д. Становлення господарського правопорядку в інноваційній сфері: до визначення пріоритетів / М. Д. Василенко // Часопис Київського університету права. – 2010. - № 2. – С. 193 – 197.
5. Шуміло О. М. Екологічний правопорядок: інституційні складові: [моногр.] / О. М. Шуміло. – Х.: ХНУВС, 2010. – 292 с.
6. Васильев А.М. Правовые категории: Методологические аспекты разработки системы категорий теории права [монография] / А.М. Васильев. – М.: Юридическая литература, 1976. – 264 с.
7. Крижанівський А. Ф. Право і правопорядок: грані співвідношення / А. Ф. Крижанівський // Актуальні проблеми держави і права . – 2006. – Вип. 29. – С. 12 – 18.
8. Крижанівський А. Ф. Сучасний правопорядок: контури теорії / А. Ф. Крижанівський // Актуальні проблеми держави і права . – 2009. – Вип. 49. – С. 33 – 41.
9. Шай Р. Я. Правопорядок і законність як ознаки правової держави / Р. Я. Шай // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки . – 2014. – № 801. – С. 115 – 120
10. Екологічне право [Підручник для студентів юрид. вищ. навч. закладів] / за ред. А.П. Гетьмана. – Х. : Право, 2013. – 432 с.
11. Нестеренко Н. М. Адміністративно-правові засади реалізації екологічної функції держави [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Нестеренко Наталія Миколаївна ; Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. - К., 2011. - 20 с.
12. Пиць В. М. Міжнародний екологічний правопорядок / В. М. Пиць // Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. – 2013. – Вип. 10. – С. 278 – 280.